

Полкин барун халхд

Хомутниковин полкин негдгч эскадрона барун халхд гурвн джилин туршарт шунмгъа кевър дээлддгч йовсн улан цергч, пенсионер Адучин Шали ода Элст балгъсна питомникин ддр гертэ-бүлтэгъан баянэ. Наснь джир күрсн бийнь Шали ода бийнь чангъгь, гертэн хара суухш, таньдг-үздг улстан геринь бэрлцэд, нөкд болад йовна. Багъ Чонс аамгэ угатэ күүнэ бүлддүүнртэгъан дсдж босад, багъ насна авн күүнд заргдэд, Шали йовсн болдмн.

Улан Цергин дээч йовсндан, Советин йос батлггнд икәр орлцсндан эврәннь дахдж өссн Эрднь, Хөбч, Борлг гидг гурвн дүүгъан социалистическ төрскнән амән арвлгг харслцх седклтэгъар Цургъмджан дгч Шали дсгнэ. Шалин хойрдгч дү Адучин Хөбч, КПСС-н член, 1942 джилин намрар Элст балгъснд фашистнрт бэргддг алгдв. Гурвдгч дунь, Борлгнь, хойрдгч Украинск фронтд йовад, баатр кевър дээнд орлцдгч йовад амән дгв. Дарунь өссн дунь, Эрднь, зөргтэ кевър дээнд йовад, орденсәр ачлгддгч ирсн, ода ах хөбч болдж, Вознесенск селанэ колхозд шунмгъа кевър көдлджәнэ.

Нанла харгъчкэд, Шали келджәнэ:

—Мууха юмб, хаврагъа Дрючков Андрей гидг минн кундтэ командир ирсн бээдг. Ирсинь би цагтнь медсн угав, эс-гихлэ эрк биш оддж мендлх билэв—гив. Түүн автан алнь болад, ючн келхән олдж ядад

тотхвв. „Ода би Шалиг багъасн авн таньдг билэв, болвчн, гражданск дээнд орлцдгч йовсинь сонъсад угав“,—гидж санвв.

—Дрючковин зургнь газетд гарсн баянэ, бичсн статьянь газетд барлата баянэ,—гихлэ, Шали намаг дахулад, редакцур ирдж, Дрючковин зургинь халэв.

—Амд бийнь. Ода чигн көгшрсн уга, таньгдэд бээхмдж-гичкэд, Шали тер командириннь зургинь икәр онылдгч уданд гээхв.

Шали келснь эн:

...Улан Цергт, мана баатр Хомутниковин полкд йовсн дээчнрэс ода бийнь харэ биш олн улс менд баянэ. Мел мана Багъ-Чонсас, ода Целинн районд Шавдина Цедн, Шестин Алмя хойр баянэ. Кочга Хөбч Новосибирск областьд баянэ...

Маниг 1916 джилд хаана цергт авла. Болвчн маниг дээнүр ддрлхсн уга, Житомирин цаад бийд окоп малтулад, бүкл джилд бэрв. 1917 джилин үр сарин дунд-сугъар бидн, хаана йосн хольврсна хөбн хэрдж ирввдн. Дарук джилднь, күчкөлсчирин шин йос хархмн гисн дуудвр гархла, ик байртагъар Улан Цергт мордввдн. Тер дуудврик мана таньгъчд Советин йос батлггнд гүджрдж ордж йовсн Амр Санан, Маслов, Кануков гидг улс икәр цээлгъдгч йовсн.

Цагъачудин өмнэс сөрдж ноолдэд, тедниг уга болтлнь дээлдсн Хальмг цергт би 1918 джилин намрас эклэд 1921 джилин намр күртл йовлав. Деникина цагъан цергиг дээлдг таралцад, мана церг Кав-

каз күрлэ, тенд цагъан гвардин бандс дарэд, сүл болдж Маслакин бандиг Терек голин ар амнд, элсн заагт цокдж таргъад, дээнэ хаалгъан төгсклэ. Шартун наад бийд бээдг Иджлин Дубовка гидг селанэс авн Грозный балгъсна өмн уулмуд күрлэвдн.

Хальмг полкин негдгч эскадрониг толгъалдж йовснь, мана энъкр командир Дрючков Андрей билэ. Негдгч эскадрона негдгч взводин барун халхин дээчнь би билэв. Взводин командирнь Мартышкин Дордж билэ. Хөбөннь тер Моньгълин ор орла, тендэс Моньгълд ик ачта кун болад, ордентэ ирснлэнь харгълав. Яньхл деер икәр дээлдвдн, түүнд үүрм Ногча Хөбч шавтла. Ик сүртэгъар эврәннь энъкр гол Манц деер Торговая станица гидг газрт Деникинэ церглэ мана полк ноолддг, кесг цагъачудиг хорасмн. 1920 джилд Ставрополь алднд бандс дарлцад, продразверсткд икәр орлцлавдн. Александровка, Цыгановка гидг селэдэр төгэлэд, баячудла күчтэгъар ноолддг, нуусн-дарсн буудэгъинь цуглуулдж, Питер, Москва балгъсдин көллмшчирт теткл дгүлдг билэвдн.

Грозный балгъсна цаад бийднь 1921 джилд уулин аулмудар бандсла ик дээлдэ келж

йоввдн. Эн аулмуд дээнд би Хомутников йовлав. Берк зөргтэ Нег тиим дээнд нег шавтад, дээснэ газрт Хомутников намаг хэрү орад, тер церг одсн бийнь мөбөр авч гарла. Ягъдг Хомутников цергчир гарт үлдэдг уга билэ.

Терскин ддр болсн харулчд йовлав. Харулч толгъа деер зог харджахинь би барл халдсн дээсн дарад дээлэд, амдэр 40 авлавдн.

Тнигэд тер 1921 дж рар, сансн уулан эврэ хар көлсчирин рагъад, Улан Цергэс ик байрта герүрч лэвдн.

Ода Алдр Октябр люцинн 40-ч джилин цагт, урднь сансн цаад кесн ууладвр хав орад, мана орн-нут мана таньгъч олн заагт джиргълтэ кес босдж йовх цагт, көл седклм байрта баян келсн угән Шали дү